

УДК 3 30.322.3:37

Вершигора В.Г., к. ф.-м. н., доцент

ПВНЗ "Буковинський університет", м. Чернівці

Вершигора Ю.З., головний спеціаліст Управління економіки РДА

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Анотація. Одним з пріоритетних напрямів економічної політики держави, а також вагомим чинником повноцінного функціонування ринкових економічних систем є розвиток малого бізнесу. В зв'язку з цим зростає й актуалізується його місце в теорії економічного пізнання як об'єкта наукового дослідження. Саме том в статті розглянуті теоретичні та сучасні підходи до розвитку та управління фінансами малих підприємств.

Abstract. One of the priorities of economic policy, as well as an important factor in the full functioning of market economies is the development of small businesses. In this regard, the updated and its place in the theory of economic knowledge as an object of scientific study. This article describes the volume of theoretical and modern approaches to development and financial management of small businesses

Постановка проблеми. В країнах з ринковою економікою малі підприємства відіграють велику роль, бо являються вирішальним чинником для вдосконалення механізмів переходу до ринкових умов господарювання. Вітчизняний малий бізнес розвивається недостатніми темпами, що пояснюється рядом об'єктивних та суб'єктивних причин і, зокрема, фінансовою кризою. Проблема фінансування вітчизняних малих підприємств, погіршення їх фінансового стану стають фатальними для значної кількості суб'єктів малого підприємництва. Тому проблема суттєвого вдосконалення розвитку та управління фінансами малих підприємств є актуальною і має не тільки локальне, але й загальноекономічне значення.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичним і практичним питанням розвитку малого бізнесу, розробці механізмів його підтримки та проблематиці його фінансів присвячені дослідження багатьох зарубіжних і українських учених, серед яких: Л.Буряк.[1], І.О. Бланк І.О.[2], З.С. Варналія [3], О.А. Стороженко, М. М. Єрмошенко[4], О. А.Кириченко, О. А. Ваганів [5], О. Білоус [6], Т.А.Говорушко [7] та інші. Втім, робіт, присвячених проблемам управління фінансами малого бізнесу, досі бракує.

Мета дослідження. Дослідити шляхи розвитку малого підприємництва, тенденції управління фінансовими ресурсами та виявити причини його гальмування в сьогоденних умовах.

Основні результати дослідження. Починаючи з 1986 - 1988 років в нашій державі почали розвиватись кооперативи, які стали свого роду попередниками малих підприємств. А сектор малого підприємництва почав формуватися після прийняття Закону України «Про підприємства в Україні» в 1991 році [8], в якому визначено, що «Підприємництво – це безпосередньо самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яке

здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством». Суб'єктами малого підприємництва є підприємства, середньооблікова кількість працівників в яких не перевищує 50 осіб та обсяг річного валового доходу не перевищує 500 тис. євро. Згідно статистичних даних в Україні на кінець 1991 року були зареєстровані понад 100000 малих підприємств, з яких успішно функціонували лише половина. Та стрімкий розвиток малого та середнього бізнесу привів до того, що на кінець 2006 року в Україні нараховувалось вже 307398 малих підприємств, які виробляли 10% промислової продукції та використовували найману працю робітників, яка становила близько 13% від загальної кількості працюючих українців [8]. Частка малого бізнесу у валовому національному продукті України в 2006 році становила біля 80%. Відповідний показник для розвинених країн досягає 40 -60 %[8]

Сьогодні економіка України вимагає нового підходу до осмислення теоретичних аспектів управління фінансовими ресурсами малих та середніх підприємств, бо розвиток малого бізнесу є одним з пріоритетних напрямків економічної політики держави. Про це свідчить той факт, що наш Уряд періодично вдосконалює вже існуючі закони, а також приймає та ухвалює нові закони на підтримку і розвиток малого та середнього бізнесу. Так, в законі України «Про зайнятість населення», який набрав чинності 1 січня 2013 року робиться акцент на підвищення рівня конкурентоспроможності громадян на ринку праці, розвиток підприємницької діяльності та ініціативи, легалізацію трудових відносин та стимулювання роботодавців до створення нових робочих місць[10].

В сфері зміни фінансових відносин успішними можуть бути лише ті підприємства, які забезпечені ресурсами, які спроможні добре рахувати свої доходи та витрати, які вдало маневрують своїми активами та передбачають майбутні ризики. А це можливо лише завдяки вмілому використанню методів управління фінансовими стратегіями. Відсутність належних знань та навиків в царині управління фінансовими стратегіями приводить до збитковості малих підприємств і, в кінцевому результаті, до розорення. Але низький управлінській рівень є не єдиною причиною високого рівня збитковості малих підприємств.

Сюди можна віднести наступні причини:

- низький рівень технічної озброєності;
- відсутність системи самоорганізації та повної інформації про стан і кон'юнктуру ринку;
- прагнення до максимальної самостійності, в той час як більшість зарубіжних малих підприємств працює в умовах субпідряду.

Управління фінансами підприємств є дуже багатогранним, включає в себе і ефективні інструменти завчасного прорахунку та управління ризиками, і оцінки ефективної діяльності підприємств, і запобігання фінансовій кризі, і залучення інвестицій, і зменшення конфліктів інтересів між суб'єктами господарювання. Вдале поєднання зазначених факторів залежить від наявності ефективної інформаційної політики підприємства із зовнішнім та внутрішнім середовищами.

Так, якщо підприємство користується лише національною валютою при оплаті витрат і не має альтернативних джерел складових виробництва, то зміна курсу валют складає і йому певний ступінь економічного ризику. Адже реалізація товарів тільки всередині країни не зустрічає конкуренції з боку товарів, ціни на яких можуть бути вищими за рахунок сприятливої зміни курсу валют. Та при підвищенні курсу національної валюти матимуть втрати. А це означає, що від економічного ризику, пов'язаного зі змінами обмінного курсу валют не застраховані жодні підприємства.

В економічній літературі існує думка, що дієве управління фінансами малого підприємства поєднує в собі наступні форми загального економічного аналізу: елементарного, функціонального та процесного [1- 4].

В зв'язку з тим, що існуючі методики обліку та аналізу управління фінансовими ресурсами зорієнтовані, як правило, на великі підприємства, то природньо, виникає потреба в розробці методики всебічного аналізу діяльності малих підприємств. При цьому першочергове завдання полягає у врахуванні особливостей виду економічної діяльності, які б забезпечували реальну оцінку результатів діяльності, обґрунтування антикризових заходів, виявлення ознак неплатоспроможності та банкрутства. А це означає, що є необхідність у приведенні до відповідності форми і структури звітності малих підприємств та розробки таблиць розрахункових формул фінансових та економічних показників.

На сучасному етапі розвитку суспільства спостерігаються значні зміни як в економічній, так і в фінансовій сферах, які значною мірою впливають на любий суб'єкт господарювання. Сюди можна віднести як фінансові кризи і політичну нестабільність у державі, так і зміни у податкових законах і зміни тарифів на енергоносії. Саме ці фактори вимагають блискавичної реакції на зовнішні подразники ринкової діяльності підприємства, які проявляються у високій конкурентній боротьбі, високій платоспроможності, фінансовій стійкості і прибутковості підприємства.

Але необхідно приймати до уваги, що головна мета управління фінансами та головна мета фінансового менеджменту є єдиним цілим. В літературі домінує думка, що основним завданням фінансового менеджменту є максимізація прибутку підприємства [4,7].

Провідним вектором ринкової економіки є саме підприємництво не залежно від розмірів. Це воно забезпечує насиченість ринку товарами і створює здорову конкуренцію. Завдяки підприємству ми маємо новий прошарок суспільства, який називається підприємець – власник. Особлива увага держави звертається на підприємництво як на надію швидких позитивних змін в структурі економіки, надію виходу з економічної кризи та бази розширеного впровадження ринкових реформ, які так необхідні сьогодні. Адже малі та середні підприємства відіграють сьогодні велику роль у зменшенні явища безробіття. Бо в той час, коли великі підприємства проводять скорочення числа працівників, малі підприємства навпаки, не тільки не скорочують робочі місця, а ще й створюють нові. Так, у світовій господарській системі, за даними ООН, малі та середні підприємства забезпечують робочими місцями біля 50%

працюючого населення всього світу, а обсяг виробництва у цьому секторі у різних країнах складає від 33 до 66% валового внутрішнього продукту [11]. Крім того, малі підприємства, в порівнянні з великими, не дестабілізують ринок робочої сили при банкрутстві деяких з них, оскільки чисельність їх працівників невелика.

Малі та середні підприємства являються стимуляторами технологічних інновацій, бо створюють їх майже вдвічі більше, ніж великі компанії. Завдяки їм відбувається забезпечення місцевих ринків товарами та послугами, зменшення соціальної напруги та демократизація ринкових відносин при здоровій конкуренції.

В 2012 році, як відмічалось в [12,14], частка малих та середніх підприємств у загальній їх кількості становила 94,3% та 5,5% відповідно. Такі результати спів мірні з рівнем розвитку малого та середнього бізнесу в розвинутих країнах світу, таких як: США, Англія, Італія, Німеччина і інші. Число осіб, зайнятих в малому та середньому підприємстві становила 5,2 млн. осіб, а це становить лише 25% економічно активного населення працездатного віку. Це вдвічі менше ніж в країнах Євросоюзу і більше, ніж втричі менше, як в Японії.

Головною проблемою для розвитку малого бізнесу є настання обсягу фінансового забезпечення, а разом з цим спостерігається низький рівень їх використання. Про це йдеться в «Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 роки» [12], де вказано, що однією з причин недостатнього розвитку малого підприємництва є саме «нестача внутрішніх фінансових ресурсів, складність доступу до зовнішніх джерел фінансування та залучення інвестицій». Це є домінуючою причиною, яка впливає на ефективність господарювання та наступний розвиток малого підприємництва. Тому для спрямування результатів малого бізнесу на забезпечення фінансової стабільності в державі необхідно розв'язати проблему дефіциту фінансових ресурсів та належної організації їх ефективного управління. Слід відмітити, що найбільш складним в діяльності будь-якого підприємства є саме управління фінансами, яке полягає в ефективному використанні фінансового механізму для досягнення стратегічних і тактичних цілей виробництва. На процес управління фінансовими ресурсами впливають і форми власності підприємницьких структур. Ця різниця полягає в тому, що в управлінні фінансовими ресурсами державної та недержавної форми власності є відмінність в організаційних та управлінських структурах, джерелах надходження і витрачання ресурсів, що, безумовно, впливає на процес управління. Підприємства недержавних форм власності забезпечують потреби в ресурсах самостійно, тоді як джерелом фінансових ресурсів державних підприємств є державне фінансування.

Процес управління фінансами любого підприємства є послідовною зміною функцій, яка дає змогу фінансовій службі підприємства впливати на фінансові потоки з метою їх оптимізації та отримання чистого прибутку. Як вважають автори [1,2] основним завданням фінансового менеджменту є «максимізація добробуту його власників». Втілення в життя цієї цілі забезпечує тривалий розвиток підприємства та його розширення. Максимізація добробуту власника

підприємства віддзеркалюється у підвищенні ринкової вартості підприємства., що притаманне великим підприємствам. Для малого бізнесу це не є актуальним, оскільки власник малого підприємства не ставить за мету максимізувати курс акцій та рівень дивідендів. Вартість малого бізнесу дуже важко оцінити, бо його вартість не може бути оцінена фінансовим ринком.

Крім того єдиний власник, як правило, не бажає поповнення капіталу підприємства за рахунок внесків нових потенційних співвласників. Тому запаси, дебіторська заборгованість, грошові кошти - це ті складові фінансового менеджменту, які дають змогу малому бізнесу володіти достатньою кількістю ліквідних коштів та бути платоспроможним. Та це не єдина функція фінансової стратегії малого підприємства. Вона змінюється із змінами тих чи інших ситуацій і може виконувати наступні функції: прорахувати виживання підприємства в умовах конкурентної боротьби, попередити банкрутство, передбачити суттєві фінансові невдачі, забезпечити максимізацію прибутку, мінімізацію витрат та рентабельність бізнесу. Ухвалення рішень по забезпеченню найбільш ефективного руху фінансових ресурсів між підприємством та джерелами його фінансування складає чи не основне завдання управління фінансами підприємства. Основним завданням фінансового менеджера є формування, розподіл і використання фінансових ресурсів з метою забезпечення безперервного процесу виробництва. Адже при розробці фінансових планів необхідно передбачити витрати на виробництво продукції для реалізації, виручку від реалізованої продукції, прибуток, його розподіл та використання, збори до відповідних фондів. Фінансовий менеджмент малих підприємств передбачає насамперед, ефективне управління оборотним капіталом, а саме: грошовими коштами на основі використання теорій грошових потоків, вартості грошових ресурсів, підприємницького і фінансового ризику, управління дебіторською заборгованістю з використанням сучасних форм рефінансування дебіторської заборгованості, управління запасами. В сучасному розумінні основне завдання управління фінансами підприємства заключається в ухваленні рішень по забезпеченню найбільш ефективного руху фінансових ресурсів між фірмою і джерелами її фінансування як зовнішніми, так і внутрішньофірмовими. Але у малому бізнесі, як правило, відсутній суб'єкт з чітко визначеними посадовими функціями (в силу обмеженості штату підприємства). Власник, який вкрай завантажений роботою, та бухгалтер виконують функції фінансового менеджера. В силу цього не використовується в повній мірі фінансовий менеджмент як такий, прогнозування розвитку та розробка бюджету виконуються, в більшості випадків, за необґрунтованими методиками. Особливо це відчуває малий бізнес, який пов'язаний з виробничою сферою. Відсутність чіткого фінансового плану, який є основою будь-якого підприємництва, виробничої програми та ясних цілей приводить до зниження виробничої активності, стихійності та нестабільності бізнесу. Спрямовуючи свої зусилля насамперед на управління оборотним капіталом, власника малого підприємства цікавить отримання прибутку та аналіз руху грошей. Такою близькодією фінансового менеджменту втрачається перспектива та потенціал розвитку, стратегічна мета підмінюється ціллю виживання, що, безумовно, в

деякий момент може призвести до переломного моменту, за яким наступає фінансовий спад та банкрутство малого підприємства. Виходячи з цього, першочерговим завданням фінансового менеджменту малого підприємства є вибір перспективних інвестиційних проектів, втілення в бізнес інновацій, розробка стратегічних планів. Та досить часто підприємці не мають належних знань і навичок фінансового менеджменту та обліку. А на ринках країни сьогодні відсутні освітні послуги, які б задовільняли потреби власників малих підприємств з методів та навичок управління фінансами.

Відомий економіст Ван Хорн Д. [13] розглядає фінансовий менеджмент як мобілізацію і розподіл ресурсів. Розподіл ресурсів між різними напрямками діяльності підприємства повинний проводитися відповідно до основної мети його діяльності: максимізації добробуту власників. Другою функцією управління фінансами є формування фінансових ресурсів. Їхні джерела дуже різноманітні, кожне має відповідні характеристики: ціна, термін платежу, доступність та ін. На їхній підставі визначається оптимальне співвідношення джерел фінансування суб'єкта господарювання. Необхідно мати на увазі, що управління фінансовими ресурсами, їх розподіл і мобілізація, взаємозалежні, бо приймаючи рішення про інвестування фінансових ресурсів у конкретний актив, необхідно насамперед профінансувати ці інвестиції, а вартість фінансування впливає на саме рішення про інвестування. Отже, процес управління фінансами підприємства являє собою сукупність управлінських процедур, які виконуються у певній послідовності, для вирішення поставлених завдань. Більшість принципів управління фінансовими ресурсами великих підприємств можуть бути застосовані до малого бізнесу, але з іншими акцентами. Та не можна забувати про ряд особливостей в управлінні фінансовими ресурсами вітчизняних малих підприємств. А це відсутність відповідної кваліфікації суб'єктів малого підприємництва, яка не дозволяє ефективно управляти фінансами. Залежність від можливостей внутрішніх джерел фінансування (капітал формується за рахунок доходів та власних коштів власників) не дозволяє будувати стратегічні плани розширення підприємства.

Мале підприємство, як правило, характеризується простотою організаційно-фінансової структури підприємства та елементарністю здійснюваних операцій (в більшості випадків), що дає змогу власнику прагнути до збереження незалежності й певного, достатнього рівня доходів.

Висновки. На підставі вищесказаного та проведеного дослідження наукових праць можна зробити наступні висновки:

-необхідно розв'язати проблему розробки методів і різних механізмів, фінансового управління підприємством, які будуть спрямовані на забезпечення ефективного розвитку малого бізнесу в Україні;

- для того, щоб малий бізнес зайняв у промисловості держави належне місце, потрібна можливість розширеного відтворення капіталу та затребуваність його результатів праці;

- необхідно стимулювати суб'єкти малого та середнього бізнесу до впровадження наукоємних та енергозберігаючих технологій;

- створити на освітньому ринку нашої держави послуги, які б задовольняли попит малого та середнього бізнесу в професійній освіті, підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації;
- створення сприятливих умов для розв'язання економічних і соціальних проблем;
- забезпечення необхідного обсягу залучення фінансових ресурсів із зовнішніх джерел та оптимізація співвідношення внутрішніх і зовнішніх джерел формування фінансових ресурсів.

Література

1. Буряк Л.Д. Формування первісного капіталу малих підприємств // Фінанси України.– 2001.– №11. – С. 12–16.
2. Бланк І.О. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. / І.О. Бланк. – К.: Ельга, 2008. – 724 с.
3. Варналій З.С. Мале підприємництво України як чинник регіонального розвитку: стан та перспективи // Актуальні проблеми економіки.– 2004.– №4. – С. 64–73.
4. Єрмошенко М.М., Стороженко О.А. Комерційна діяльність малих підприємств: Навч. посібник. – К.: Національна академія управління, 2003. – 147 с.
5. Кириченко О.А., Ваганів К.Г. Стратегія розвитку малого та середнього бізнесу в Україні //Актуальні проблеми економіки.– 2008.– №1. – С. 103–126.
6. Білоус О. Фінансові та грошово-кредитні чинники інвестиційно-інноваційного розвитку малого та середнього бізнесу / О. Білоус // Банківська справа. – К., 2005.- 1. – С. 74-81
7. Говорушко Т.А. Фінансові технології у сфері малого бізнесу / Т.А. Говорушко, О.І. Тимченко // Економіка. Фінанси. Право. –К., 2004. -9. – С. 15-17.
8. Закон України «Про підприємництво». Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, №14, с.68-75.
9. 4. Діяльність малих підприємств 2006: Статистичний збірник / Держкомстат України; За ред. І.М. Жук. – К., 2007. – 266 с.
10. Закон України «Про підприємництво». Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 2013, №24, с.243.
11. Комарницький І., Офік М. Проблеми розвитку малого та середнього підприємництва // Регіональна економіка.– 2005.– №4. – С. 50–58.
12. Концепція загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 роки.
Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/641-2013-%D1%80>
13. Ван Хорн Д. Основы управления финансами Пер. с англ. / Гл. ред. серии Я. В. Соколов [Текст] / Ван Хорн Д. - М.: Финансы и статистика, 2003. - 800 с.
14. Малі підприємства в Україні у 2002 році: Статистичний збірник / Держкомстат України; За ред. О.О. Васечко. – К., ., 2003. – 207 с.